

MAGDALENA JUSZCZAK

Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich

ORCID 0000-0002-7668-8011

ZŁODZIEJKI POCHODZĄCE Z WIELKOPOLSKI WSCHODNIEJ OSADZONE W DOMU KARNYM W FORDONIE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie jest kontynuacją serii artykułów dotyczących kobiet pochodzących z Wielkopolski wschodniej osadzonych w Domu Karnym w Fordonie w okresie międzywojennym z powodu popełnienia różnych przestępstw. W dwóch poprzednich wydaniach „Polonii Maior Orientalis” opisano czyn dzieciobójstwa oraz zabójstwa. Ten artykuł skupia się wokół złodziejek – zostanie przedstawiony portret socjodemograficzny osadzonych, odniesienie do aktów oskarżenia, opis poszczególnych przestępstw oraz informacje o przedterminowym zwolnieniu.

Okres międzywojenny charakteryzował się wieloma przemianami, zarówno w kontekście społecznym, politycznym czy gospodarczym. Za Emilią Płońską można przytoczyć cztery istotne obszary, które miały miejsce w omawianym okresie. Po pierwsze były to wydarzenia historyczne, po drugie kształtowanie ówczesnej mentalności wolnych Polaków, po trzecie uwypuklały się problemy społeczne, narodowościowe oraz wyznaniowe. Po czwarte zaś ukazywały się różnice kulturowe nowo poznanych państwowości¹. Powyższe czynniki wpływały na przestępczość w okresie międzywojennym oraz na powody jej podejmowania. Stanisław Kozdrowski wskazuje na czynniki materialne, które w bezpośredni sposób korelowały m.in. kradzieżą². W przypadku kobiet łączono ich skłonności do dokonywania przestępstw z „wrodzonymi” predyspozycjami³.

W oparciu o dane statystyczne można uzyskać informacje, jaka była skala przestępczości w międzywojennej Polsce i na jakim poziomie plasowała się kradzież w porównaniu z innymi przestępstwami. W tabeli poniżej przedstawiono rodzaje przestępstw wraz z odniesieniem do danych liczbowych odnotowanych w latach 1926-1929 oraz 1935-1938.

¹ E. Płońska, *Głośnie procesy kobiet w II Rzeczypospolitej – perspektywa kryminologiczna*, „Miscellanea Historico-Iuridica”, T. XVIII, z. 2, 2019, s. 144.

² Tamże, s. 145.

³ M. Rodak, *Próba prozopograficznego opisu środowiska kobiet osadzonych w więzieniu plockim w latach 1918-1938*, [w:] *Przestępstwo, kara, więzienia na przestrzeni dziejów*, red. A. Purat, A. Wędeł-Domrarradzka, Bydgoszcz 2016, s. 55.

Tabela 1. Dane statystyczne dotyczące dokonywanych przestępstw w latach 1926-1929 oraz 1935-1938.

Rodzaj przestępstw	Rok							
	1926	1927	1928	1929	1935	1936	1937	1938
Kradzież	255 813	295 052	306 294	304 903	472 287	478 070	472 518	368 003
Zabójstwo	1 161	1 213	1 384	1 456	3 331	3 548	3 314	3 020
Dzieciobójstwo	1 045	857	837	909	932	888	802	614
Rozbój	1 524	1 119	1 321	1 107	1 917	1 952	2 228	2 000
Fałszerstwo pieniędzy	2 603	3 709	2 019	1 663	121	93	90	74
Fałszerstwo dokumentów	1 180	1 085	851	1 604	4 168	4 286	4 697	4 854
Oszustwo	18 866	21 704	23 817	26 359	27 584	27 169	27 077	24 429
Ogółem	282 192	324 739	336 523	338 001	509 925	516 006	510 726	402 994

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych opublikowanych w ramach artykułu: E. Płońska, *Głośne procesy kobiet w II Rzeczypospolitej – perspektywa kryminologiczna*, „Miscellanea Historico-Iuridica”, T. XVIII, z. 2, 2019, s. 144.

Informacje zawarte powyżej dotyczą zarówno przestępczości kobiet, jak i mężczyzn. Analizując dane można zauważyć, że skala przestępstw związanych z kradzieżą zdecydowanie przewyższa pozostałe kategorie. Na drugim miejscu plasują się oszustwa, chociaż w odniesieniu do kradzieży, było ich znacznie mniej. Można więc uznać, że jednym z najczęściej popełnianych przestępstw w omawianym okresie była właśnie kradzież. Najpewniej było to spowodowane powszechnym bezrobociem oraz biedą. Omawiany proceder miał miejsce zarówno w miastach, jak i wsiach, chociaż wskazuje się, że to w aglomeracjach miejskich najczęściej dokonywano tego rodzaju przestępstw. Podobnej analogii można doszukać się w kontekście płci, bowiem mężczyźni, jak i kobiety byli skazywani z tytułu kradzieży⁴. Odwołując się do konkretnych danych to w 1926 r. aresztowanych za kradzież mężczyzn było 4 764, zaś kobiet – 1 218. Jeśli chodzi o skazania, to wówczas osadzono 332 mężczyzn i 44 kobiety. W 1927 r. natomiast odnotowano 4 425 aresztowanych mężczyzn i 1 056 kobiet oraz 514 skazanych mężczyzn i 70 skazanych kobiet⁵. Mimo wyraźnych dysproporcji między skalą przestępczości obu płci, można uznać, że występował realny problem społeczny związany z żeńską przestępczością. Kobiety, które były utożsamiane z dobrem, wrażliwością i kruchością, dokonywały różnego rodzaju wykroczeń. W 1925 r. odsetek skazywanych kobiet szacowany był na około 15%, a w 1921 r. – około 20%. Średnia skala procentowa więźniarek wynosiła zaś około 17,5%⁶.

PORTRET SOCJODEMOGRAFICZNY ZŁODZIEJEK Z WIELKOPOLSKI WSCHODNIEJ OSADZONYCH W DOMU KARNYM W FORDONIE

Spośród wszystkich skazanych kobiet pochodzących z Wielkopolski wschodniej osadzonych w Domu Karnym w Fordonie w omawianym okresie, najwięcej zostało oskarżonych z tytułu kradzieży.

⁴ M. Rodak, *Doliniarki, szopenfeldziarki, włamywaczki- kobiety złodziejki w międzywojennej Warszawie*, [w:] *Marginalizacja a rozwój społeczny – między teraźniejszością i przeszłością*, red. Z. Galor, S. Kalinowski, U. Kozłowska, Bielefeld 2017, s. 140- 141.

⁵ Tamże, s. 142.

⁶ M. Rodak, *Próba prozopograficznego opisu...*, s. 55.

Dziewięć wielkopolanek wschodnich zostało skazanych z powodu popełnienia omawianego przestępstwa. Dla porównania – osadzonych zabójczyń, w tym usiłowanie morderstwa, było 7, dzieciobójczyń – 4, podpalaczek – 2 oraz po 1 akcie oskarżenia za: przekupstwo, krzywoprzysięstwo, fałszerstwo monet, paserstwo, nakłanianie do morderstwa, udział w morderstwie.

Jak wynika z akt, osadzonymi kobietami z tytułu kradzieży były: Paulina B.⁷, Emma B.⁸, Pelagia D.⁹ Klara J.¹⁰ (skazana również za usiłowanie morderstwa, uszczegóławiając – za doprowadzenie małoletniej ofiary do oprawcy, ale w niniejszym artykule zostaną opracowane wątki dotyczące kradzieży), Bolesława P.¹¹, Helena W.¹², która została dwukrotnie oskarżona o kradzież¹³, w związku z tym jej dokumenty będą analizowane oddzielnie ze stosowną adnotacją (Helena W.1, Helena W.2), Janina Z.¹⁴ oraz Marianna Z.¹⁵. Ta ostatnia była trzykrotnie skazana za kradzież¹⁶. W jej przypadku sprawy były przypisane jednej sygnaturze akt.

Informacje dotyczące dat i miejsca urodzenia więźniarek zawarte są w tabeli poniżej:

Tabela 2. Złodziejki według wieku i miejsca urodzenia.

	Paulina B.	Emma B.	Pelagia D.	Klara J.	Bolesława P.	Helena W.	Janina Z.	Marianna Z.
Rok urodzenia	1898 (27 l.)	1919 (19 l.)	1903 (23 l.)	1910 (20 l.)	1894 (34 l.)	1896 (30 l.)	22 l.	1879 (podczas osadzenia w 1922 r. miała 43 l., lata, w 1927 r. – 48, a w 1928 – 49 l.)
Miejsce urodzenia	Nowy Borowiec, powiat Konin	Kuchary, powiat Konin	Kazimierz, powiat Słupiec ¹⁷	Ląd (Ląd), powiat Słupca	Uniejowo ¹⁸ , powiat Turek	Słupca, powiat Słupecki	Leśnictwo, gmina Piotrkowice, powiat Konin	Nieświastów ¹⁹ , powiat Słupca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie akt więźniarek Domu Karnego w Fordonie, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy.

⁷ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Dom Karny w Fordonie 1920-1939, *Akta osobowe Pauliny B.*, sygn. 6 (dalej: APB, DKF, AOPB).

⁸ Tamże, *Akta osobowe Emmy B.*, sygn. 56 (dalej: APB, DKF, AOEB).

⁹ Tamże, *Akta osobowe Pelagii D.*, sygn. 87 (dalej: APB, DKF, AOPD).

¹⁰ Tamże, *Akta osobowe Klary J.*, sygn. 56 (dalej: APB, DKF, AOKJ).

¹¹ Tamże, *Akta osobowe Bolesławy P.*, sygn. 409 (dalej: APB, DKF, AOBP).

¹² Tamże, *Akta osobowe Heleny W.*, sygn. 656 (dalej: APB, DKF, AOHW.1).

¹³ Tamże, *Akta osobowe Heleny W.*, sygn. 657 (dalej: APB, DKF, AOHW.2).

¹⁴ Tamże, *Akta osobowe Janiny Z.*, sygn. 673 (dalej: APB, DKF, AOJZ).

¹⁵ Tamże, *Akta osobowe Marianny Z.*, sygn. 656 (dalej: APB, DKF, AOMZ).

¹⁶ Tamże, *Akta osobowe Marianny Z.*, sygn. 656 (dalej: APB, DKF, AOMZ).

¹⁷ Chodzi o powiat słupecki.

¹⁸ Chodzi o Uniejów.

¹⁹ Chodzi o Nieświastów.

Jak można zauważyć, oskarżone w zdecydowanej większości były młodymi kobietami, bowiem przedział wiekowy zawierał się między 19 a 34 rokiem życia. Tylko jedna kobieta miała powyżej 40 lat podczas odbywania kar.

Odnosząc się do zatrudnienia osadzonych to tylko w jednym przypadku nie widnieje informacja dotycząca profesji (Bolesława B.), natomiast w pozostałych aktach odnotowano, iż trzy kobiety były służącymi (Paulina B., Pelagia D., Klaudia J.) oraz pozostałe trzy – robotnicami (Helena W., Janina Z., Marianna Z.). Należy zaznaczyć, iż jedna z więźniarek, mianowicie Klara J. trudniła się również prostytutką²⁰.

W przypadku wykształcenia więźniarek, w oparciu o ich akta, można uzyskać informację, iż Paulina B. była analfaberką, Emma B., Pelagia D., Janina Z. umiały czytać i pisać, Klara J. posiadała wykształcenie niższe, Bolesława P. była niepiśmienna. Nieścisłości co do wykształcenia występują u Heleny W. oraz Marianny Z., bowiem w każdym z akt znajdują się inne informacje. Odnosząc się do Heleny W. to w pierwszej sprawie widnieje adnotacja jakoby kobiety umiała czytać i pisać, natomiast w aktach drugiej sprawy zaznaczono, że umie tylko pisać. Z przywołanych informacji z całą pewnością można stwierdzić, że kobieta umiała pisać, ponieważ ten zapis widnieje w obydwóch sprawach. Jeśli chodzi o Mariannę Z. to w *Opisie osoby więźnia* znajduje się adnotacja, iż kobieta umiała tylko czytać, natomiast w aktach drugiej sprawy, konkretnie w *Danych o sprawowaniu się*, iż była analfaberką.

Jeśli chodzi o wyznanie to podział deklaracji wiary rozkładał się w zasadzie po równo. Wyznanie ewangelickie wskazały dwie kobiety (Emma B., Paulina B.), wyznanie rzymsko-katolickie – trzy więźniarki (Pelagia D., Klaudia J., Marianna Z.), wyznanie katolickie, które było jednoznaczne z rzymsko-katolickim – dwie kobiety (Helena W., Janina Z.). Jedynie w aktach Bolesławy P. nie widnieje informacja dotycząca wyznania z uwagi na brak *Księgi więźnia*, w którym to dokumencie znajduje się metryczka więźnia zawierająca dane socjodemograficzne.

Odnosząc się do stanu cywilnego osadzonych to aż sześć z nich było pannami (Paulina B., Emma B., Pelagia D., Klara J., Janina Z., Marianna Z.). Pozostałe kobiety były zamężne (Bolesława P. i Helena W.).

Kontynuując omawianie społecznej struktury rodziny więźniarek, to najmłodsza z nich, 19-letnia Emma B., w chwili osadzenia w areszcie tymczasowym była w 9 miesiącu ciąży²¹. Kobieta została umieszczona na oddziale położniczym więzienia w Fordonie, gdzie najpewniej urodziła dziecko, po czym pozostała na oddziale w celu odbycia połogu²². Można wnioskować, iż dziecko było nieślubne, bowiem w aktach odnotowano, iż była to osoba „samotna”. Z akt więźniarki również wynika, że i ona była nieślubnym dzieckiem – była wychowywana jedynie przez matkę.²³ W podobnej rodzinie była wychowywana Paulina B., bowiem i ona była nieślubnym dzieckiem. W jej aktach widnieje adnotacja, iż ojciec był nieznan. Ponadto matka zmarła w 1918 r.²⁴ Jeśli chodzi o dzieci z nieprawego łoża to takowe pochodzenie posiadały wcześniej wspomniana Paulina B. Marianna Z. oraz

²⁰ APB, DKF, AOKJ, Dane o sprawowaniu się więźnia karnego J. Klary, opinia inspektora, brak paginacji (dalej: b. p.).

²¹ APB, DKF, AOEB, Pismo z więzienia w Bydgoszczy do Sądu grodzkiego Oddział karny z dnia 21 stycznia 1939 r., nr 4.

²² APB, DKF, AOEB, Orzeczenie lekarskie z dnia 20.01.1939 r., nr 5; pismo do Pani Naczelnika Więzienia w Fordonie z dn. 21 stycznia 1939 r. w sprawie odbycia połogu przez więźniarkę, b. p.

²³ APB, DKF, AOEB, Księga więźniów I- 1/35 nr 34/39, b. p.

²⁴ APB, DKF, AOPB, Księga więźniów II nr 290, b. p.

Janina Z. W przypadku Pauliny B., w chwili osadzenia w więzieniu, jej córka miała 7 lat. Ojciec dziecka przebywał w Niemczech²⁵. Odnosząc się do Marianny Z., posiadała ona troje nieślubnych dzieci – na tamten czas najstarsza córka miała 27 lat, syn – 24 lata, a najmłodsza córka – 22 lata. W przypadku dwójki ostatnich dzieci nie powiedziała, gdzie przebywały, natomiast podała adres korespondencyjny i zawód najstarszego dziecka. Dokumenty nie zawierają danych ojca²⁶. Janina Z. była w ciąży, a będąc w więzieniu urodziła córkę. Niestety, dziewczynka zmarła zaraz po porodzie. W zawiadomieniu o śmierci dziecka więźniarki widnieje zapis, iż śmierć była spowodowana przedwczesnym urodzeniem²⁷. Oprócz zmarłego potomstwa, kobieta na ówczesny czas miała jeszcze 4-letniego syna, również z nieprawego łoża²⁸ (w aktach znajdują się informacje o stanie cywilnym kobiety – określona została jako panna²⁹ lub stanu wolnego)³⁰.

W chwili osadzenia kobiet w więzieniu, ich status rodziny określony jako „niepełny” odnotowany był u Pelagii D., ponieważ ojciec kobiety w ówczesnym czasie już nie żył. Nie ma informacji odnośnie jej rodzeństwa³¹. Podobna sytuacja występowała u Janiny Z. z tą różnicą, że to matka osadzonej nie żyła³². Rodzice więźniarek: Klary J.³³, Heleny W.³⁴ oraz Marianny Z. podczas odbywania przez nie wyroku nie żyli. Zaznaczyć jednak należy, iż w przypadku ostatniej z wyżej wymienionych kobiet, w jednych aktach sprawy znajduje się informacja, że nie żyje jedynie ojciec kobiety³⁵, w drugich aktach, że oboje rodziców³⁶. Z dokumentów wynika, iż Marianna D. miała siostrę, Małgorzatę. Na temat rodzeństwa można również przeczytać w aktach Pauliny B. W kwestionariuszu znajduje się adnotacja, iż kobieta miała brata oraz młodszą siostrę³⁷.

O rodzicach Bolesławy P. nic nie wiadomo, jak również o jej rodzeństwie lub dzieciach. Natomiast z całą pewnością można stwierdzić, iż podczas pobytu w więzieniu utrzymywała kontakt z mężem, czego dowodem są pozwolenia na jednorazowe widzenia oraz zachowany list.

W trakcie analizowania akt osadzonych można uzyskać informacje dotyczące ostatniego miejsca zamieszkania, mianowicie trzy kobiety nie miały stałego lub aktualnego miejsca zamieszkania, co może sugerować koczowniczy tryb życia, brak perspektywy osadzenia w jednym miejscu, być może bezdomność (Emma B., Klara J., Marianna Z.). W aktach Pauliny B. jest wskazanie na ostatnie miejsce zamieszkania (dwa różne miejsca, w zależności od dokumentu), aczkolwiek widnieje również notatka, iż:

²⁵ APB, DKF, AOPB, Kwestionariusz, b. p.

²⁶ APB, DKF, AOMZ, Kwestionariusz, b. p.

²⁷ APB, DKF, AOJZ, Zawiadomienie o śmierci dziecka więźniarki Janiny Z. z dnia 17 maja 1932r., nr 17.

²⁸ Tamże, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia więźnia karnego Janiny Z., nr 31.

²⁹ Tamże, Księga więźniów.

³⁰ Tamże, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia więźnia karnego Janiny Z., nr 31.

³¹ APB, DKF, AOPD, Księga więźniów, nr 88.; APB, DKF, AOMZ, Księga więźniów nr 644.

³² APB, DKF, AOJZ, Księga więźniów, nr 643.

³³ APB, DKF, AOKJ, Księga więźniów II 297/32, nr 1.

³⁴ APB, DKF, AOHW, Księga więźniów nr 392; I.B. no 19/27, nr 1.

³⁵ APB, DKF, AOMZ, Księga więźniów nr 392, b. p.

³⁶ APB, DKF, AOMZ, Dane o sprawowaniu się więźnia karnego Marjanny Z, b. p.

³⁷ APB, DKF, AOPB, Kwestionariusz, b. p.

„wszędzie przebywała tylko krótki czas; podaje że należy do Nowy Borowiec gdzie brat jej zamieszkuje”³⁸. W aktach pozostałych więźniarek znajduje się adnotacja o ostatnim miejscu zamieszkania (Janina Z., Helena W., Pelagia D.). W przypadku Bolesławy P. miejsce zamieszkania nie jest konkretnie sprecyzowane, ale można wysnuć teorię, że mieszkała w Bydgoszczy razem z mężem, na co wskazują dokumenty, np. opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia („Po wyjściu z więzienia ma zamiar udać się do męża zamieszkałego w Bydgoszczy przy ul. [...]”³⁹).

OSKARŻENIE

Odnosząc się do oskarżenia i zastosowania aktów prawnych, to powoływano się na trzy różne kodeksy karne, mianowicie: Kodeks karny z 11 lipca 1932, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r. oraz Kodeks karny rosyjski z 1903 r. Emma B. jako jedyna z omawianych więźniarek została skazana z art. 257 Kodeksu karnego z 11 lipca 1932⁴⁰, bowiem popełniła przestępstwo po 1932 r., kiedy to zaczął obowiązywać w RP kodeks Makarewicza.

Zdecydowana większość kobiet, bo aż pięć, została sądzona w oparciu o Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej. Były to: Pelagia D., Klara J., Bolesława P., Helena W.1 oraz Marianna Z. W dwóch przypadkach (Pelagia D., Helena W.1) w aktach osobowych widnieje informacja dotycząca paragrafu wraz z adnotacją u.k., co oznacza jakoby kobiety były oskarżone w oparciu o Ustawę karną austriacką o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 27 maja 1852. W późniejszych dokumentach zawartych w aktach znajdowały się również skrótowce k.k. (kodeks karny). Po weryfikacji treści artykułów i paragrafów zarówno Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej, jak również Ustawy karnej austriackiej, zdecydowanie treść tego pierwszego aktu normatywnego odpowiada popełnionemu przestępstwu.

Pelagia D. oraz Klara J. zostały oskarżone z § 242 Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej⁴¹, podobnie jak Helena W.1, z tym że w jej przypadku również z § 244 tego samego kodeksu⁴². Marianna Z. została skazana w latach 1928-1930, podobnie jak Helena W., z § 244, ponadto zastosowano § 245⁴³ Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej. W latach

³⁸ Tamże.

³⁹ APB, DKF, AOPBP, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia, b. p.

⁴⁰ *Art. 257 § 1. Kto zabiera innej osobie cudze mienie ruchome w celu przywłaszczenia podlega karze więzienia do lat 5. § 2. W przypadkach mniejszej wagi sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a gdy sprawca z nędzy zabrał celem użycia małej wartości przedmiot pierwszej potrzeby – nawet od kary uwolnić. § 3. Jeżeli przestępstwo popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.* (Kodeks karny z 11 lipca 1932).

⁴¹ *Kto cudzą rzecz ruchomą innej osobie zabiera w tym zamiarze, by bezprawnie ją sobie przywłaszczyć, ulega za kradzież karze więzienia. Usiłowanie będzie karane.* (art. 242. Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).

⁴² *Kto w kraju jako złodziej, rozbójnik lub na równi z rozbójnikiem albo jako ukrywacz został ukarany a potem znowu dopuścił się któregośkolwiek z tych czynów i za to ukarany został, ten, jeśli popełni zwykłą kradzież (§ 242), ulegnie karze ciężkiego więzienia do lat dziesięciu, jeżeli zaś ciężką kradzież popełni (§ 243), karze ciężkiego więzienia nie krótszej od lat dwóch. Przy okolicznościach łagodzących karą będzie za kradzież zwykłą więzienie co najmniej trzymiesięczne, za ciężką kradzież więzienie co najmniej roczne.* (art. 244. Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r.).

⁴³ *Postanowienia § 244 stosowane będą nawet wówczas, gdyby dawniejsze kary były tylko w części odbyte albo całkiem lub częściowo darowane, nie będą atoli stosowane, jeżeli od chwili odsiedzenia lub darowania ostatniej kary do czasu popełnienia nowej kradzieży upłynęło lat dziesięć.* (art. 245. Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r.).

1927-1928 została skazana z § 242, § 243⁴⁴ popełnionego w recydywie z § 244 Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej. W latach 1922-1924 natomiast akt oskarżenia wynikał z § 242, § 243 i § 244 Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej. W sentencji wyroku znajduje się dodatkowo odniesienie do § 47⁴⁵ oraz § 370⁴⁶ wyżej wspomnianego kodeksu. Bolesława P. jako jedyna z omawianej grupy osadzonych była skazana z § 263⁴⁷ Kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej.

Helena W. oraz Janina Z. zostały sądzone w oparciu o Kodeks karny rosyjski z 1903 r. W przypadku pierwszej z przytoczonych kobiet pojawiają się drobne nieścisłości związane z aktem oskarżenia, ponieważ w księdze więźnia oraz decyzji w sprawie oskarżonej Heleny W. dotyczącej osadzenia w więzieniu prewencyjnym do czasu złożenia kaucji odwoływano się do § 581⁴⁸, natomiast w pozostałych dokumentach

⁴⁴ *Karę ciężkiego więzienia do lat dziesięciu należy orzec: 1. jeżeli z budynku, do służby Bożej przeznaczonego, wykradzione zostaną przedmioty, służące Bożej poświęcone; 2. jeżeli z budynku lub zagrodzonego miejsca kradzież popełniona będzie za pomocą włamania, włożenia, lub wylamania schowaków; 3. jeżeli kradzieży dokonano w ten sposób, iż celem otwarcia budynku lub wejść do zagrodzonego miejsca albo celem otwarcia znajdujących się wewnątrz drzwi lub schowaków użyto dobranych kluczy lub innych narzędzi, do zwykłego otwierania nieprzeznaczonych; 4. jeżeli na drodze publicznej, na ulicy, placu publicznym, na szlaku wodnym albo na kolei żelaznej, w gmachu lub na dziedzińcu pocztowym, wreszcie na dworcu kolejowym wykradzioną zostanie rzecz jakaś, należąca do toboho podróżnego lub do innych przedmiotów przewózki przez odcięcie albo usunięcie umocowań lub zabezpieczeń albo przez użycie dobranych kluczy lub innych narzędzi, do zwykłego otwierania nieprzeznaczonych; 5. jeżeli złodziej lub który z uczestników kradzieży, spełniając czyn, miał przy sobie broń; 6. jeżeli w kradzieży brało udział kilka osób, które się połączyły do ciągłego popełniania rozboju lub kradzieży, albo 7. jeżeli kradzież popełniona była w porze nocnej w zamieszkałym budynku, dokąd sprawca w celu kradzieży chyłkiem się zakradł lub gdzie się w tymże celu ukrył, bez względu nawet na to, że w chwili kradzieży mieszkańców w budynku nie było. Za równoznaczne z zamieszkałym budynkiem poczytywane być ma miejsce zagrodzone, do budynku zamieszkałego należące, i istniejące na tym miejscu budynki wszelkiego rodzaju, tudzież służące do zamieszkiwania siatki wodne. Przy okolicznościach łagodzących karę będzie więzienie nie krótsze od trzech miesięcy (§ 243, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁴⁵ *Jeżeli przestępstwo popełnia wspólnie kilku, każdy ulegnie karze, jako sprawca (§ 47, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁴⁶ *Grzywnie do stu pięćdziesięciu marek albo karze aresztu ulega: 1. kto samowolnie zmniejsza cudzy grunt, drogę prywatną lub publiczną, albo między graniczną, odkopując lub odorując; 2. kto samowolnie skopuje z dróg prywatnych lub publicznych ziemię, kamienie lub murawę, albo z gruntu, do kogo innego należące, ziemię, glinę, piasek, żwir lub margiel, kto wycina płyty darni lub łęg, kto zabiera murawę, kamienie, kopaliny, które mogą być dobywane bez nadania koncesji lub zezwolenia władzy, albo podobne przedmioty; 3. kto od będącego w służbie czynnej podoficera lub szeregowca armii lub marynarki bez piśmiennego zezwolenia przełożonego dowódcy kupuje lub bierze w zastaw przedmioty umundurowania, bądź uzbrojenia wojskowego; 4. kto samowolnie łowi ryby lub raki; 5. kto unosi lub sprzeniewierza w małej ilości lub nieznacznej wartości w celu niezwoleńczego zużycia środki spożywania lub używania, albo inne przedmioty, spotrzebowywane w gospodarstwie domowym; 6. Kto zboże albo inne do żywienia bydła służące lub służące mogące przedmioty wbrew woli właściciela zabiera, aby karmić nimi jego bydło. W wypadkach pod L. 5 i 6 wymienionych nastąpi ściganie tylko na wniosek. Wniosek wolno cofnąć (§ 370, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁴⁷ *Kto w zamiarze przysporzenia sobie lub trzeciej osobie bezprawnej korzyści majątkowej wyrządza komu innemu uszczerbek na majątku przez to, iż ludząc go fałszywymi faktami albo przekręcając lub ukrywając prawdziwe, wzbudza lub podtrzymuje błędne mniemanie, ulegnie za oszustwo karze więzienia, obok którego można orzec grzywnę do trzech tysięcy marek, tudzież utratę praw czci obywatelskiej. Przy okolicznościach łagodzących można orzec samą grzywnę. Usiłowanie będzie karane. Dopuszczającego się oszustwa wobec bliskich, opiekunów lub wychowawców należy ścigać tylko na wniosek. Wniosek wolno cofnąć (§ 263, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁴⁸ *Winny zaboru, tajnie lub jawnie, cudzego mienia ruchomego w celu przywłaszczenia, za tę kradzież będzie karany: zamknięciem w więzieniu na czas nie krótszy od miesięcy trzech. Sąd mocen jest przedłużyć termin zamknięcia w więzieniu do lat dwóch, jeśli kradzież popełniono: ze szczególnym zuchwałstwem; z nadużyciem zaufania; z usunięciem przeszkód lub zamknięć, zagrażających dostęp*

(np. w wezwaniu oskarżonego do stawienia się na posiedzenie sądowe w Kaliszu z dn. 24.01.1927 r., Nakazie przyjęcia i osadzenia w areszcie prewencyjnym z dn. 24.01.1927 r., Odpisie decyzji o uwięzieniu z 1927 r., Nakazie przyjęcia i osadzenia w więzieniu w celu odbycia kary w Kaliszu z 14.02.1927 r., Wyciągu z odpisu sentencji prawomocnego wyroku z dnia 24 stycznia 1927 r.,) do § 587⁴⁹. W przypadku Janiny Z. – była skazana z art. 584⁵⁰. W aktach Pauliny B. nie ma żadnej adnotacji odnośnie artykułu czy kodeksu karnego z tytułu których została skazana. W dokumentach widnieją jedynie informacje, iż dopuściła się kradzieży lub ciężkiej kradzieży.

OPIS POSZCZEGÓLNYCH PRZESTĘPSTW I WYROKÓW

Jeśli chodzi o opis dokonanych przestępstw, to w tej materii akta osobowe złodziejek są ubogie. Nie ma obszernych zeznań czy wyroków, w których zazwyczaj znajdują się dość szczegółowe informacje. Nie mniej dokonano próby ustalenia istotnych informacji w kontekście omawianego zagadnienia.

W przypadku Pauliny B. jedyną dostępną informacją dotyczącą dokonanego przestępstwa jest ta znajdująca się w *Kwestionariuszu*. Odnotowany jest bowiem podpunkt 12, który brzmi: „Porady do obecnego przestępstwa” i uzupełniony jest o notatkę: „Podaje że służyła u p. [...], a że ta pani jej nie zapłaciła odeszła stamtąd i namówiła z zemsty innych ażeby ją okraść również pomagała wszystkim przy tej kradzieży”⁵¹. W odpisie w sprawie karnej można dowiedzieć się, iż faktycznie w przestępstwie brały udział również inne osoby, mianowicie Andrzej K. oraz Ludwik I.⁵²

na podwórzu, do budynku, albo innego pomieszczenia lub schowania; podczas biegu pociągu kolei żelaznej lub podczas jego zatrzymania się; w nocy; jeśli zabrane mienie stanowiło srodek, niezbędny do wyżywienia poszkodowanego, o czym winowajca wiedział. Jeśli wartość zabranego mienia przynosi rubli pięćset, winowajca będzie karany: zamknięciem w domu poprawy. Jeśli zaś wartość zabranego mienia nie przynosi kopiejek pięćdziesięciu albo winowajca przed ogłoszeniem wyroku, sentencji lub orzeczenia o winie dobrowolnie zwrócił zabrane mienie lub winny sposób zaspokoił poszkodowanego, albo kradzież popełniono w ostatecznej potrzebie, winowajca będzie karany: zamknięciem w więzieniu na czas do miesięcy sześciu. Tym samym karom i na tych samych zasadach ulega winny zaboru, w celu przywłaszczenia, tajnie lub jawnie, dokumentu lub korespondencji, wskazanych w artykule 552. Usiłowanie jest karygodne (art. 581 Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej 1 maja 1921 r.).

⁴⁹ *Winny kradzieży, popełnionej po odbyciu nie mniej niż trzy razy kary za kradzież, rozbój, wymuszenie lub oszustwo i przy tym przed upływem lat pięciu od dnia odbycia kary za jedno z tych przestępstw, będzie karany: zamknięciem w domu poprawy na czas nie krótszy od lat trzech. Jeśli zaś winowajca za którekolwiek z rzeczonych przestępstw odbył karę nie niższą od zamknięcia w domu poprawy i za kradzież, popełnioną znowu przed upływem tegoż terminu, sąd uzna go za ulegającego karze również nie niższej od zamknięcia w domu poprawy to będzie on karany: ciężkimi robotami na czas do lat ośmiu. Usiłowanie jest karygodne (art. 587 Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej 1 maja 1921 r.).*

⁵⁰ *Winny kradzieży: 1) popełnionej w nocy przez kilka osób, które zaopatrzyły się w broń lub narzędzie do napadu lub obrony, z zamieszkanymi: budynku, statku lub innego pomieszczenia, albo z takiego pomieszczenia niezamieszkanego, gdzie wówczas – z wiedzą winowajcy – znajdował się człowiek, albo z ogrodzonego podwórza budynku zamieszkanego, jeśli przy tym winowajca przedostał się do tego pomieszczenia lub na to podwórze za pomocą uszkodzenia przeszkód lub zamknięć, zagrządzających dostęp do nich; 2) w bandzie, będzie karany: zamknięciem w domu poprawy na czas nie krótszy od lat trzech lat trzech 1) (Zob. art. 15 przep. przech. do kod. kar z 7 sierp 1917 r). Usiłowanie jest karygodne (art. 581 Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej 1 maja 1921 r.).*

⁵¹ APB, DKF, AOPB, Kwestionariusz, b. p.

⁵² Tamże, Odpis uwierzytelniony w sprawie karnej przeciwko Paulinie B., Andrzejewi K, Ludwikowi I., b. p.

W aktach Emmy B. nie odnotowano żadnej wzmianki dotyczącej szczegółów popełnionego przestępstwa. Można jednak wnioskować, że kradzież uznana była za niższej wagi, ponieważ kobieta została zwolniona z więzienia bardzo szybko. Możliwe jest, że przyczynił się do tego fakt, iż wcześniej nie była karana⁵³. Brak informacji dotyczących opisu popełnionego przestępstwa również tyczy się Pelagii D. Odnosząc się do Klary J., w aktach której znajdowały się dokumenty związane z popełnieniem dwóch przestępstw, widnieją adnotacje o sposobie ich dokonania. Jeśli chodzi o kradzież to kobieta

[...] w dniu 29. lipca 1931 r. w Gnieźnie zabrała na szkodę M. Zofii parę trzewików damskich wartości 18 zł. w zamiarze bezprawnego przywłaszczenia sobie [...] a więc [...] cudze rzeczy ruchome w tym zamiarze, aby je sobie przywłaszczyć – za co skazuje się ją na trzy tygodnie więzienia⁵⁴.

Kolejna bohaterka artykułu, Bolesława P. wraz z Anielą M., Bolesławą L., Klarą Z., Weroniką W., Apolonją K., Antoniną L., Marją B. oraz Anną G., została oskarżona o zbrodnię kradzieży i paserstwa, z tym że

[...] oskarżona Bolesława P. winna jest zbrodni ciężkiej kradzieży w 14 wypadkach i za to zasądza się ją na łączną karę ciężkiego więzienia przez dwa /2/ lata i dziewięć /9/ miesięcy z policzeniem aresztu śledczego przy zastosowaniu § 74 k.k.⁵⁵ z tym, że od reszty oskarżenia uwalnia się ją, ponadto orzeka się co do oskarżonej utratę praw czci obywatelskich przez lat pięć /5/ i dopuszczalność dozoru policyjnego. Od reszty oskarżenia uwalnia się oskarżoną. Resztę oskarżonych uwalnia się od winy i kary⁵⁶.

Można zatem słusznie uznać, że jedynie Bolesława P. została oskarżona o kradzież, pozostałe kobiety były niewinione. W późniejszej części sentencji wyroku znajduje się odniesienie do mniemanego popełnienia czynu kobiet. Wynika z niego, że Anielą M. miała wspierać Bolesławę P. w jej czynach, by zapewnić sobie korzyści. Niemniej jednak winy jej nie udowodniono, a zeznania Bolesławy P. były niewystarczające w sprawie. Pozostałe kobiety zakupiły skradziony towar bezpośrednio od Bolesławy P., ale w czasie postępowania udowodniono, że nie miały wiedzy o pochodzeniu rzeczy⁵⁷.

W następnej części przytoczonego wcześniej wyroku można dowiedzieć się, jakich rzeczy tyczyła się kradzież:

[...] osk. Bolesława P. przez więcej samoistnych czynów zabrała innym osobom cudze rzeczy ruchome w zamiarze przywłaszczenia ich sobie mianowicie: a) dnia 4. listopada

⁵³ APB, DKF, AOEB, Księga więźniów I- 1/35 nr 34/39, b. p.

⁵⁴ APB, DKF, AOEB, Akt oskarżenia z dn. 06.08.1931 r., nr 2.

⁵⁵ *Względem tego, który kilku samoistnymi czynami kilka zbrodni lub występków, albo tę samą zbrodnię lub występki kilkakrotnie popełnił, wskutek czego kilka czasowych kar na wolności na się ściągnął, orzeczona zostanie kara łączna, polegająca na podwyższeniu zasłużonej kary najcięższej. Przy zbiegu różnorodnych kar na wolności podwyższenie to dotyczyć będzie tej kary, która ze względu na swój rodzaj jest najcięższa. Wymiar kary łącznej nie może dosięgać ogółu przypadających kar poszczególnych i przekraczać piętnastoletniego ciężkiego więzienia, dziesięcioletniego więzienia lub piętnastoletniego osadzenia w twierdzy (§ 74 Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁵⁶ APB, DKF, AOEB, Wyrok W Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie karnej przeciwko Bolesławie P., z dn. 17.04.1928 r., nr 39, 40.

⁵⁷ Tamże, b. p.

1927 damski zegarek z męskim łańcuszkiem, wartości około 80 zł. na szkodę R., b) dnia 5. listopada 1927 jedno ubranie brązowe, jedno spodnie czarne, materiał na płaszcz zimowy, koloru piaskowego, około 20 koszul, 20 kalesonów znaczonych literami S.G. kilkadziesiąt chusteczek i kołnierzyków, budzik i inne rzeczy ogólnej wartości około 600 zł. na szkodę Stanisława G., c) Dnia 14. listopada 1927 11 koszul białych damskich, 3 bluzki, 3 pary majtek, 4 pary pończoch, 1 parę niskich bucików czarnych, 3 pary rękawiczek skórzanych, 2 torebki brązowe damskie, 60 zł. gotówki i trzy metry granatowego materiału na suknie, ogólnej wartości około 300 zł. na szkodę Jana G., d) 22. października 1927 2 męskie koszule, 1 parę trzewików brązowych, 2 kołdry, 4 serwetki i dwie koszule nocne, wartości około 1577 zł na szkodę Franciszka B. e) dnia 31.X.1927 22 ręczniki białe, 6 prześcieradeł białych płóciennych, 2 nowe obrusy na stół, jeden biały, jeden z żółtym brzegiem Marty P., f) dnia 26.X.1927 dwie suknie damskie, jedna granatowa, jedna zielona, jedną parę kamaszy żółte brązowe, jedną parę jasnych pantofli jeden zegar budzik, 1 obrus biały, 4 łyżki i inne rzeczy wartości ogólnej 300 zł. na szkodę Marii M., g) dnia 20.IX.1927 jedną powłokę pod pierzynę, 2 powłoki na poduszki, 4 koszule damskie, 2 kaftaniki i 35 zł. gotówką ogólnej wartości około 100 zł na szkodę Władysławy L., h) dnia 17.IX.1927 1 suknię, 1 bluzkę, 4 podstaniczki, 2 koszule, 4 pary majtek, 3 deczki na stół, 1 obraz, 2 powłoki na pierzynę, 6 powłoczek na poduszki i 2 prześcieradła, ogólnej wartości 364 zł. na szkodę Weroniki K., i) dnia 4.IX.1927 – 2 wały płótna „Silesia” po 17 mtr. każdy, 1 wał płótna około 10 metrów, ogólnej wartości 140 zł. na szkodę Weroniki K., j) dnia 1.X.1927 – 1 obrus czerwony, 1 duży obrus damastowy, 2 koszulki białe, 1 powłokę dużą i 2 małe białe w kratki na szkodę Zofii W., k) dnia 20.VIII.1927 – 2 duże poszwy znaczone M.B., 2 małe poszewki 2 małe poszewki haftowane, 2 małe poszewki damastowe z monogramami M.B., dwie poszewki dopiero przykrojone, 1³/₄ metra płótna, 1 majtki białe, 1 nocny kaftanik biały, 1 obrus damastowy z monogramem M.B. 3 białe halki, 1 czarną suknię popelinową, 2 pary bucików, 1 parę czarnych lakierków i 1 koszyczek słomiany do haftowania ogólnej wartości około 300 zł na szkodę Marty B. l) dnia 1 lipca 1927 – 1 ubranie męskie marynarkowe brązowe, 3 koszule damskie białe, 2 pary majtek białych, 3 halki białe, 1 obrus biały i 1 deczkę na stół, ogólnej wartości około 100 zł. na szkodę Władysławy I., m) dnia 10°.IX.1927 – 1 płaszcz damski zamkowy, 1 parę męskich bucików, 1 obrus na stół i trzy pary majtek damskich, ogólnej wartości około 110 zł. na szkodę Pelagji K., n) dnia 12.X.1927 4 powłoki na pierzynę z monogramami a.d. i 8 lub 12 powłoczek na poduszki z wstawkami lnianymi, i dnia 14 kwietnia 1927 jedną parę trzewików lakierowanych, 6 koszul, jedno lustro i inne drobne rzeczy ogólnej wartości 300 zł. na szkodę Mieczysława Sz., p) dnia 7 września 1927 125 zł. gotówką, jedną obrączkę ślubną złotą, jeden damski zegarek z łańcuszkiem, dwie powłoki białe i jedno prześcieradło ogólnej wartości 350 zł. na szkodę Bronisława O. Wszystkie te kradzieże popełniła osk. P. w ten sposób, iż celem otwarcia mieszkań, gdzie te przedmioty się znajdowały używała narzędzi nieprzeznaczonych do prawidłowego otwierania. Oskarżona do winy się przyznała⁵⁸.

W sentencji wyroku znajduje się odniesienie do wymiaru części składowych kary, bowiem za poszczególne przestępstwa lub za grupy dokonanych przestępstw oskarżona otrzymała różny wymiar kary, tak więc: za kradzieże opisane w punkcie „a, b, c” – po 1 roku ciężkiego więzienia, za kradzieże od „e” do „n” – po 1 roku i 3 miesiącach ciężkiego

⁵⁸ Tamże, nr 39, b. p.

więzienia, za kradzieże od „o” do „p” – po 1,5 roku ciężkiego więzienia, natomiast za kradzież opisaną w punkcie „d” – 2 lata ciężkiego więzienia, aczkolwiek przy zastosowaniu §74 k.k., karę tę podwyższono do 2 lat i 9 miesięcy ciężkiego więzienia⁵⁹. Podczas ukonstytuowania wyroku, brano również pod uwagę fakt, iż Bolesława P. niegdyś była już oskarżona, wówczas o paserstwo. Kolejnymi argumentami przemawiającymi za zwiększeniem długości kary było to, iż oskarżona dokonywała kradzieży wśród ludzi przeważnie biednych, dla których skradzione rzeczy były całym majątkiem oraz dużą skalą popełnionych przez kobietę przestępstw⁶⁰. Bolesława P. przyjęła linię obrony jakoby „[...] musi sprzedawać swoje ruchomości, gdyż mąż nie daje jej na utrzymanie, a dzieci giną z głodu”⁶¹. Jest to wątpliwa argumentacja, ponieważ w aktach osobowych znajdują się dokumenty mówiące o utrzymywaniu kontaktu oskarżonej z mężem podczas jej pobytu w więzieniu (pozwolenia na jednorazowe rozmowy i widzenia, list do męża) oraz deklaracja powrotu do mieszkania męża po przedterminowym zwolnieniu.

Wracając do tematu karalności Bolesławy P., należy nadmienić, iż w aktach znajdują się rozbieżne informacje, bowiem w *Opinii w sprawie przedterminowego zwolnienia* widnieje adnotacja, iż kobieta nie była dotychczas karana⁶², natomiast w *Sentencji wyroku* znajduje się odniesienie do wcześniejszej kary z tytułu paserstwa⁶³.

W aktach zarówno pierwszej, jak i drugiej sprawy Heleny W. nie ma żadnej informacji dotyczącej sposobów popełnienia czynu ani adnotacji co i komu zostało skradzione. Janina Z. została skazana za kradzież w bandzie. Oprócz wspomnianej kobiety oskarżeni zostali również: Józefa M., Stanisław Cz., Jan K., Ignacy F., Marianna Sz., Józefa Cz. za to, że „[...] dnia 12 listopada 1931 r. w Izbicy – Kujawskiej, pow. Kolskiego, biorąc udział w bandzie, zabrali w celu przywłaszczenia u szeregu kupców rozmaite towary bławatne”⁶⁴, z tym że Jan K., Stanisław Cz. oraz Ignacy F. zostali skazani na 4 lata więzienia, natomiast kobiety – na dwa lata. Wszystkie osoby zostały pozbawione praw zawartych w art. 28⁶⁵ i art. 30 k.k.⁶⁶, ponadto

⁵⁹ Tamże, b. p.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, *Opinia w sprawie przedterminowego zwolnienia więźniarki karnej Bolesławy B.*, b. p.

⁶³ Tamże, Wyrok W Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie karnej przeciwko Bolesławie P., z dn. 17.04.1928 r., b. p.

⁶⁴ APB, DKF, AOJZ, *Sentencja wyroku z dnia 7 kwietnia 1932 r.*, nr 21.

⁶⁵ *Ze skazaniem na karę śmierci, ciężkie roboty, zesłanie na osiedlenie lub zamknięcie w domu poprawy, jako też na zamknięcie w więzieniu, połączone z pozbawieniem praw stanu (art. 270, łączy się utrata tytułów honorowych, rang, orderów i innych przez rząd nadawanych oznak wyróżniających, godności honorowych i emerytur; oraz usunięcie z urzędów państwowych, kościelnych, stanowych, ziemskich, miejskich i społecznych.*(art. 28, Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej 1 maja 1921 r.).

⁶⁶ *Skazani na ciężkie roboty, zesłanie na osiedlenie lub w zamknięcie w domu poprawy, jako też na zamknięcie w więzieniu, połączone z pozbawieniem praw stanu (art. 27), tracą prawa: 1) udziału w uchwałach i wyborach zgromadzeń stanowych i korzystania z prawa wyborczego czynnego i biernego na zebraniach ziemskich, miejskich lub społecznych; 2) pełnienia służby państwowej, stanowej, ziemskiej lub społecznej; 3) służby w armii lub w marynarce; 4) zajmowania godności kościelnych; 5) wykupywania świadectw procederowych na przedsiębiorstwa handlowe pierwszych dwóch, a na przemysłowe – pierwszych pięciu kategorii, jak również na odpowiadające im przedsiębiorstwa żeglugi parowej, a także na przedsiębiorstwa eksploatacji złota lub platyny; 6) pełnienia obowiązków opiekuna lub kuratora; 7) zajmowania stanowisk przełożonego, wychowawcy lub nauczyciela w zakładach naukowych publicznych lub prywatnych, jako też korzystania z praw*

[...] na poczet wymierzonej kary pozbawienia wolności zaliczyć wszystkim skazanym areszt prewencyjny od dnia 14 listopada 1931 r. do 7 kwietnia 1932 r. Pobrać od Jana K., Ignacego F. i Stanisława Cz. po trzysta dwadzieścia zł – opłat sądowych i od Józefy M., Janiny Z., Marianny Sz. i Józefy Cz. po osiemdziesiąt zł. opłat sądowych, oraz solidarnie od wszystkich skazanych koszty postępowania. Dowody rzeczowe – szczyryk, kurtkę męską i cztery chusteczki damskie skonfiskować⁶⁷.

W sprawie o kradzież, za którą Marianna Z. została osadzona w Domu Karnym Fordonie w latach 1928-1930, w sentencji wyroku można zapoznać się z orzeczeniem, iż

[...] oskarżoną uznaje się winną zwykłej kradzieży w czterech wypadkach oraz ciężkiej kradzieży w jednym wypadku z tym, że wszystkie te kradzieże zostały popełnione w ponowieniu i za to zarządza się ją na łączną karę więzienia przez dwa lata. [...] Na poczet tej kary zalicza się areszt śledczy w całości od 10 listopada 1928 r. Koszty postępowania ponosi oskarżona⁶⁸.

Dalej znajduje się uzasadnienie: „[...] Rozprawa wykazała, że oskarżona pięcioma samoistnymi czynami zabrała innej osobie cudze rzeczy ruchome w tym zamiarze, aby je sobie bezprawnie przywłaszczyć”⁶⁹. Marianna Z. bowiem dopuściła się kradzieży:

[...] a) W nocy z dnia 26/27 września 1928. [...] w gospodarstwie Wilhelma Ł. 16 kaczek, które znajdowały się na tegoż stawie i stanowiły jego własność. b) W nocy z dnia 29/30 września 1928 w gospodarstwie na szkodę Marii W. 12 kaczek, przy czym [...] dokonała w ten sposób, że po kaczki weszła przez okno do zamkniętego wewnątrz na haczyk chlewa mieszczącego drób. c) Na dniu 5 listopada 1928 na szkodę [...] w gospodarstwie dwie gęsi, które wzięła z zagrody pana przy budynkach gospodarczych, do którego weszła przez zamkniętą uliczkę. d) w nocy z 6/7 listopada 1928. [...] na szkodę gospodyni Stanisławy K. 5 kaczek z otwartej klatki na podwórzu. e) W nocy z 7/8 listopada [...] na szkodę gospodarza Mariana K. 5 kaczek z chlewa, do którego dostała się przez drzwi zamykane tylko na klamkę⁷⁰.

Kradzieże popełnione od punktu „b” kwalifikowały się do kradzieży ciężkiej, ponieważ „[...] w tym razie skazana popełniła kradzież z budynku za pomocą wleczenia przez okno”⁷¹ i

nauczyciela domowego; 8) zajmowania stanowisk sędziego polubownego, jak również członka zarządu masy upadłości lub administracji, kuratora przysięgłego ławy przysięgłych, adwokata przysięgłego lub pełnomocnika w sprawach toczących się w instytucjach państwowych, stanowych, ziemskich, miejskich lub społecznych; 9) stawiania w charakterze świadka przy umowach lub aktach, wymagających potwierdzenia przez świadków (art. 30, Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej maja 1921 r.).

⁶⁷ APB, DKF, AOJZ, Sentencja wyroku z dnia 7 kwietnia 1932 r., nr 21.

⁶⁸ APB, DKF, AOMZ, Sentencja wyroku w Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13.02.1929 r., nr 9.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

[...] uznając oskarżoną winną wymierzył jej Sąd karę na podstawie § 244, 245 k.k., gdyż każde z powyższych przestępstw zostało popełnione w recydywie. Oskarżona dopuściła się bowiem kradzieży w roku 1921. za co została zasądzona wyrokiem Izby karnej w Inowrocławiu z dnia 9.9.1926 [...] na karę ciężkiego więzienia przez cztery lata, która to karę odcierpiała przy policzeniu aresztu śledczego i darowaniu reszty kary na mocy ustawy amnestyjnej z 1923. w dniu 10.11.1924 r. Następnie w czerwcu 1925 r. oskarżona dopuściła się znowu kradzieży, za co Sąd Powiatowy w Mogilnie [...] wymierzył jej karę 6 miesięcy więzienia, którą odcierpiała dnia 30.I.1926 r. Przyznając oskarżonej z powodu przyznania się okoliczności łagodzące, zastosował Sąd za ciężką kradzież pod b. karę więzienia przez jeden rok, zaś za kradzieże z 4 wypadków zwykłej kradzieży karę więzienia przez 5 miesięcy co wynosi razem 2 lata i 8 miesięcy więzienia. Na podstawie § 74⁷² k.k. wymierzył Sąd następnie łączną karę 2 [...] lat zwykłego więzienia. Policzenie aresztu śledczego nastąpiło stosowanie do § 60⁷³ k.k.⁷⁴

Kolejne oskarżenie Marianny Z. dotyczyło kradzieży powrotnej. W sentencji wyroku nie ma opisu motywu, sposobu oraz spisu zawłaszczonych rzeczy, natomiast znajduje się orzeczenie:

[...] oskarżona Z. winna jest popełnienia w ciągłości czynu w sześciu wypadkowych kradzieży zwyczajnej z § 242 a w dwóch wypadkach kradzieży ciężkiej z § 242, 243 kk. popełnionej w recydywie z § 244 kk. za co skazuje się ją na 2 lata domu karnego z policzeniem aresztu prewencyjnego od 10.12.25. godz. 8 przedpoł. Z utratą praw obywatelskich przez lat 10. i dopuszczalnością policyjnego dozoru, zarazem skazuje się ją na ponoszenie kosztów postępowania karnego⁷⁵.

Następne akta Marianny Z. nie dotyczyły jedynie dokonanego przestępstwa omawianej kobiety, ale grupy osób. W sprawie karnej z 28 września 1922 r. oskarżono Ignacego S., Antoninę W., Marjannę Z., Marjannę S., Andrzeja Ś., Jana Ś., Władysława W., Aleksandra R. o kradzież. W dokumencie nie ma wskazania, co dokładnie i komu zostało skradzione, natomiast do każdego z przytoczonych wyżej oskarżonych dokonano stosownej adnotacji dotyczącej paragrafu kodeksu karnego oraz wymiaru wyroku. Można zatem uzyskać informację, iż

[...] oskar. Z. winna jest w 7-miu odrębnych wypadkach kradzieży ciężkiej § 242, 243 k.k., w tem 5-ciu wypadkach łącznie z § 47 k.k., nadto w dwóch odrębnych wypadkach kradzieży zwyczajnej z § 47 i 242 k.k., wreszcie w jednym wypadku przekroczenia z § 370

⁷² *Względem tego, który kilku samoistnymi czynami kilka zbrodni lub występków, albo tę samą zbrodnię lub występkek kilkakrotnie popełnił, skutek czego kilka czasowych kar na wolności na się ściągnął, orzeczona zostanie kara łączna, polegająca na podwyższeniu zasłużonej kary najcięższej. Przy zbiegu różnorodnych kar na wolności podwyższenie to dotyczyć będzie tej kary, która ze względu na swój rodzaj jest najcięższa. Wymiar kary łącznej nie może dosięgać ogółu przypadających kar poszczególnych i przekraczać piętnastoletniego ciężkiego więzienia, dziesięcioletniego więzienia lub piętnastoletniego osadzenia w twierdzy. (§ 74, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁷³ *Przy wydawaniu wyroku odbyty areszt śledczy można całkowicie lub częściowo policzyć na poczet orzeczonej kary. (§ 60, Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 15 maja 1871 r.).*

⁷⁴ APB, DKF, AOMZ, Sentencja wyroku w Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13.02.1929 r., nr 9.

⁷⁵ APB, DKF, AOMZ, Sentencja wyroku w Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z posiedzenia z dnia 18.03.1927., b. p.

=5 k.k. (...) skazuje się osk. Z. na karę zbiorową 4 lat ciężkiego więzienia 6 tygodni aresztu [...]”⁷⁶.

Oskarżonym: Andrzejowi Ś., Mariannie Z., Władysławowi W., Janowi S. wliczono zawyrokowaną karę aresztu. Ponadto wszystkie skazane osoby utraciły prawa czci obywatelskich, a w szczególności Andrzej Ś. oraz Marianna Z., którym odebrano je na 10 lat. Dodatkowo Andrzejowi Ś., Mariannie Z. i Ignacemu S. orzeczono dopuszczalność dozoru policyjnego⁷⁷. W sentencji wyroku znajduje się odniesienie do sprawy o kradzież na szkodę P., która została umorzona. W rezultacie uwolniono całkowicie od zarzutów Andrzeja Ś., Mariannę Z., Jana Ś., Władysława W., Aleksandra R. Jeśli chodzi o ponoszenie kosztów postępowania, to w przypadku Marianny Z. oraz Andrzeja Ś. „[...] ponosi Skarb Państwa, o tyle, o ile zostali uwolnieni zresztą wszystkich oskarżonych skazuje się na ponoszenie kosztów postępowania”⁷⁸.

PRZEDTERMINOWE ZWOLNIENIE NA MOCY AMNESTII

Spośród dziewięciu kobiet, w tym dwóch oskarżonych dwukrotnie, tylko trzy z nich zostały przedterminowo zwolnione na mocy amnestii. Pierwszą zwolnioną z więzienia po upływie 2/3 odbywania kary była Pelagia D. Na mocy Ustawy z 22 czerwca 1928 r. o amnestii z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie⁷⁹, wyrok został skrócony o 1/3 części kary⁸⁰. Zwolnienie nastąpiło z urzędu, zatem w aktach osobowych więźniarki nie znajduje się korespondencja i dokumentacja związana z procedurą przedterminowego zwolnienia na wniosek oskarżonej, w tym nie ma *Opinii w sprawie przedterminowego zwolnienia*. Natomiast zachowała się korespondencja od Prokuratora przy Sądzie Okręgowym do Naczelnika Domu Karnego w Fordonie z 17 lipca 1928 r., której treść była następująca:

Na podstawie ustawy amnestyjnej z dnia 22.VI.1928 r. Dz. Ust. Nr. 70 po. 641, daruje się Pelagii D. 1/3 część orzeczonej kary, czyli 6 miesięcy więzienia. Koniec kary przypada zatem na dzień 17. sierpnia 1928 r. o godz. 12-tej – w którym to dniu należy ją zwolnić⁸¹.

Kolejne pismo dotyczące zastosowania amnestii wobec omawianej więźniarki to odpowiedź naczelnika więzienia na pismo prokuratora przy sądzie okręgowym w Toruniu z dnia 4 sierpnia 1928 r., które brzmiało:

Więźniarce powierzonego mi więzienia Pelagji D. skazanej wyrokiem Sądu okręgowego w Toruniu z dnia 17 sierpnia 1927 r. w sprawie [...] na karę 1 ½ roku więzienia zmniej-

⁷⁶ APB, DKF, AOMZ, Sentencja wyroku w Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28.09.1922 r., b. p.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ *Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestii z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie* (Dz.U. 1928 nr 70 poz. 641).

⁸⁰ APB, DKF, AOPD, Księga więźniów, nr 88.

⁸¹ Tamże, Pismo z dnia 17.07.1928 r. do Naczelnika Domu Karnego w Fordonie od Prokuratora przy Sądzie Okręgowym dotyczące darowania 1/3 części kary na podstawie ustawy amnestyjnej, b. p.

szona została kara o 1/3 część, na skutek amnestji z dnia 22 czerwca 1928 r. wobec czego przesyłam nowe obliczenie kary, z prośbą o potwierdzenie zgodności. – początek kary dnia 17 sierpnia 1927 r., Koniec kary 17 sierpnia 1928 r.⁸²

Ostatnią wzmianką dotyczącą przedterminowego zwolnienia jest odpowiedź naczelnika Więzienia Karnego w Fordonie z 7 sierpnia 1928 r. dotycząca prawidłowego obliczenia kary⁸³.

Kolejną osadzoną, która doświadczyła ułaskawienia była Bolesława P. Pierwszy dokument znajdujący się w aktach kobiety a odnoszący się do przedterminowego zwolnienia to uchwała z 17 lipca 1928 r., która to powoływała się na ustawę amnestyjną z 22 czerwca 1928 r. dla upamiętnienia dziesięciolecia uzyskania niepodległości przez Państwo Polskie⁸⁴. W dokumencie można wyczytać, iż daruje się Bolesławie P. przebywającej w ówczesnym czasie w Więzieniu Sądowym w Bydgoszczy, w całości względnie w części nie wykonaną a tu są mandatem karnym z 21 listopada 1925 orzeczoną karę więzienia przez 2 dni. Treść wskazanego pisma osadzona przyjęła do wiadomości⁸⁵. Do następnej wzmianki dotyczącej przedterminowego zwolnienia minął niespełna rok. W tym okresie oskarżona borykała się z problemami zdrowotnymi i właśnie w związku z hospitalizacją i chorobą odnoszą się dokumenty zawarte w aktach osobowych w tym czasie. 18 maja 1929 r. nadano do Komisariatu Policji Państwowej w Bydgoszczy pismo z prośbą o nadesłanie informacji do przedterminowego zwolnienia więźniarki Bolesławy P., które dotyczyły: czym zajmowała się kobieta przed osadzeniem w więzieniu, czy jej mąż może dać jej utrzymanie po wyjściu z więzienia, jaki majątek posiada Bolesława P., jakie było zachowanie Bolesławy P. przed aresztowaniem, czy była poprzednio karana, czy ma możliwość znalezienia pracy zarobkowej, jakie ma stosunki rodzinne⁸⁶. Prokuratura Sądu Okręgowego w Bydgoszczy wystosowała pismo z 4 maja 1929 r. do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie o przesłanie opinii według wykazu dotyczącej Bolesławy P⁸⁷. Można wnioskować, że nie otrzymano korespondencji zwrotnej, bowiem nadano kolejne pismo o charakterze przypominającym – ponową prośbę o przesłanie opinii. Na dokumencie znajduje się adnotacja, iż w chwili wysłania pisma w sprawie opinii, osadzona nie odbyła 2/3 kary, jak również policja nie odpowiedziała na wcześniej wystosowaną prośbę dotyczącą przesłania opinii⁸⁸. 22 maja 1929 r. Komisariat Policji Państwowej w Bydgoszczy udzielił pisemnej odpowiedzi na wcześniej przesłane pytania dotyczące Bolesławy P. Z korespondencji wynika, iż kobieta zatrudniona była we własnym gospodarstwie domowym, mąż pracował w PKP i zarabia 160 zł

⁸² Tamże, Pismo z dnia 04.08.1928 r. do Prokuratora Przy Sądzie Okręgowym w Toruniu od Naczelnika więzienia w Fordonie dotyczące zmniejszenia 1/3 części kary na skutek amnestii, b. p.

⁸³ Tamże, Pismo z dnia 07.08.1928 r. do Naczelnika Więzienia Karnego w Fordonie potwierdzające obliczenie kary Pelagii D., b. p.

⁸⁴ *Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestii z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie* (Dz.U. 1928 nr 70 poz. 641).

⁸⁵ APB, DKF, ABP, Uchwała z dnia 17.07.1928, nr 31.

⁸⁶ Tamże, Pismo z dnia 18.05.1929 r. do komisariatu Policji Państwowej w Bydgoszczy od Naczelnika więzienia w sprawie Bolesławy P., b.p.

⁸⁷ Tamże, Pismo z dnia 4.05.1929 r. od Prokuratury do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie, b. p.

⁸⁸ Tamże, Pismo z dnia 31.05.1929 r. do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie od Prokuratury, b. p.

miesięcznie, może dać żonie utrzymanie, sama Bolesława P. natomiast majątku nie posiadała, ponadto jej zachowanie przed osadzeniem było nienagane oraz wcześniej karana nie była, po opuszczeniu więzienia ma ponownie pracować w gospodarstwie domowym, ma 16-letnią nieślubną córkę⁸⁹.

15 czerwca 1929 r. Więzienie Karne w Fordonie nadało raport do prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy z załącznikiem dotyczącym przedterminowego zwolnienia więźniarki Bolesławy P. wraz z wyjaśnieniem, dlaczego korespondencja nie została wcześniej nadana (więźniarka nie odbyła 2/3 części kary, brak było opinii Policji)⁹⁰. Z opinii o przedterminowym zwolnieniu wynika, iż zastosowanie amnestii miałyby się odbyć z urzędu. Po wyjściu z więzienia, oskarżona ma zamiar udać się do męża, który mieszka w Bydgoszczy. Mężczyzna pracuje w PKP i może zapewnić żonie utrzymanie. Opinia policji dość dobra, natomiast jeśli chodzi o opinię zarządu więzienia to osadzona

[...] w więzieniu zachowuje się poprawnie, pracuje w gospodarstwie więziennym, jest spokojna i posłuszna, a ponieważ ma zapewniony byt po wyjściu z więzienia wobec czego uważam, że na przedterminowe zwolnienie zasługuje⁹¹.

21 czerwca 1929 r. prokurator Sądu Okręgowego nadał kolejne pismo do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie o ponowne wypełnienie formularza i przedłożenie w odpowiednim czasie, tj. w ostatnich 14 dniach przed 10 lipca 1929, ponieważ wcześniej złożony przez Bolesławę P. wniosek był przedwczesny⁹². W odpowiedzi na wyżej wspomiane pismo Więzienie Karne w Fordonie przesłało formularz „A” dotyczący przedterminowego zwolnienia Bolesławy P. Co do treści i daty pismo nie różniło się od tego, które zostało poprzednio odesłane jako odpowiedź Więzienia Karnego w Fordonie do Prokuratora⁹³. W aktach więźniarki znajduje się w takim samym brzmieniu i z tą samą datą pismo do komisariatu policji z prośbą o przesłanie bazowych informacji dotyczących Bolesławy P. (nie są to te same pisma, bowiem różnią się podpisem naczelnika). Ponownie przesłana opinia w sprawie przedterminowego zwolnienia więźniarki karnej Bolesławy P. merytorycznie nie różniła się od tej, nadanej po raz pierwszy. 12 lipca 1929 r. Więzienie Karne w Fordonie po raz trzeci przesłało do prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy opinię do przedterminowego zwolnienia więźniarki Bolesławy P.⁹⁴, które wybrzmiewało zupełnie identycznie co poprzednie. 19 lipca 1929 r. prokurator Sądu Apelacyjnego w Poznaniu wystosował pismo do Prokuratora Sądu Okręgowego w Bydgoszczy dotyczące postanowienia w ślad za rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 19 stycznia 1927 r. o przedterminowym

⁸⁹ Tamże, Pismo z dnia 22.05.1929 r. do Więzienia karnego w Fordonie w sprawie więźniarki Bolesławy P. z Posterunku Policji Państwowej w Bydgoszczy, b. p.

⁹⁰ Tamże, Raport z dnia 15.06.1929 r. z Więzienia karnego w Fordonie do Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy, b. p.

⁹¹ Tamże, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia więźniarki karnej Bolesławy p., b. p.

⁹² Tamże, Pismo z dnia 21.06.1929 r. do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie od Prokuratora Sądu Okręgowego, b. p.

⁹³ Tamże, Pismo z dnia 15.06.1929 r. do Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy z Więzienia karnego w Fordonie, b. p.

⁹⁴ Tamże, Raport z dnia 12.07.1929 r. do Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy z Więzienia karnego w Fordonie, b. p.

zwolnieniu Bolesławy P. od dalszego odbywania kary więziennej orzeczonej wyrokiem Izby Karnej Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z 27 marca 1928 r. W piśmie znajduje się również adnotacja o konieczności zgłaszania swojego miejsca pobytu najbliższemu posterunkowi Policji Państwowej – zarówno w sytuacji, gdy je opuszcza, jak i przebywa. Nakaz meldunku kończył się z 22 lipca 1930 r. Za spełnienie wyżej wskazanej powinności oraz nienagannego prowadzenia się we wskazanym czasie, kara będzie uznana za całkowicie odbyta, natomiast gdy któryś z powyższych punktów nie zostanie spełniony, nastąpi cofnięcie zwolnienia⁹⁵. Pismo w tym samym brzmieniu zostało nadane dwukrotnie – jeden odpis przeznaczony był do Więzienia Karnego w Fordonie, drugi natomiast do Bolesławy P. 22 lipca 1929 r. Więzienie Karne w Fordonie poinformowało prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy, iż osadzona Bolesława P. została zwolniona przedterminowo 21 lipca 1929 r.⁹⁶ Ostatnim dokumentem jest protokół mówiący, iż „Więźniarka karna Bolesława P., która w dniu 21/VII-1929 r. została przedterminowo zwolniona z więzienia Karnego w Fordonie oświadcza, że udaje się do męża zamieszkałego [...]”. W dokumencie odnotowano również zarobek więzienny kobiety oraz klauzulę, iż nie rości sobie ona żadnej pretensji do Zarządu Więzienia Karnego w Fordonie⁹⁷.

W aktach Bolesławy P. znajdują się trzy razy uzupełnione *Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia*. Co do treści merytorycznej nie różnią się od siebie. Jeśli chodzi o zawarte w nich informacje, to można dowiedzieć się, że kobieta miała 34 lata, była zamężna, niepiśmienna, przy mężu, bez majątku, poprzednio nie była karana. Znajduje się również adnotacja, że zwolnienie ma nastąpić z urzędu. Określone jest też, że po opuszczeniu domu karnego uda się do Bydgoszczy, do męża, który pracuje w PKP. Odnosząc się zaś do opinii zarządu więźnia, to była ona następująca: „[...] W więzieniu zachowuje się poprawnie, pracuje w gospodarstwie więziennym jest spokojna i posłuszna, a ponieważ ma zapewniony byt po wyjściu z więzienia wobec czego uważam, że na przedterminowe zwolnienie zasługuje”⁹⁸.

W przypadku Marianny Z., w jej aktach osobowych znajdują się trzy różne oskarżenia, w dwóch przypadkach zastosowano ustawę amnestyjną. W latach 1928-1930 osadzona odbyła pełen wymiar kary.

W sprawie kradzieży ciężkiej w recydywie i skazania na 2 lata ciężkiego więzienia została zastosowana amnestia. W księdze więźniów znajduje się zapis o początku kary (18 marca 1927, godz. 11:35), terminie zwolnienia (10 grudnia 1928, godz. 8:00) oraz daty zamknięcia akt z powodu zwolnienia na skutek amnestii (17 lipca 1928 r.). Znajduje się również adnotacja, iż 2/3 części odbycia kary miało 13 maja 1928 r.⁹⁹ W aktach tej sprawy znajduje się dokument dotyczący danych o sprawowaniu się więźnia karnego, co sugeruje wszczęcie procedury przedterminowego zwolnienia w oparciu o zastosowanie ustawy amnestyjnej. W kolejnej części akt faktycznie znajdują się dokumenty potwierdzające zastosowanie amnestii. W dokumentacji znajduje się protokół zawierający informację, iż Marianna Z. została zwolniona z aresztu 17 lipca 1928 r. na skutek amnestii z 22 czerwca 1928 r. z więzienia w Fordonie i oświadcza, że ma zamiar udać się

⁹⁵ Tamże, Pismo z dnia 19.07.1929 r. w sprawie przedterminowego zwolnienia, b. p.

⁹⁶ Tamże, Raport z dnia 22.07.1929 r. do Pana Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy z Więzienia karnego w Fordonie o przedterminowym zwolnieniu więźniarki Bolesławy P., b. p.

⁹⁷ Tamże, Protokół przedterminowego zwolnienia z dnia 21.07.1929 r., b. p.

⁹⁸ Tamże, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia więźniarki karnej Bolesławy P., b. p.

⁹⁹ APB, DKF, AOMZ, Księga więźniów II nr 352, b. p.

do Kazimierza¹⁰⁰, powiat Słupca, jej zarobek wynosił 13,90 zł a zapomoga 5 zł. Znajduje się również adnotacja, iż kobieta nie rości żadnych pretensji do zarządu więzienia w Fordonie. Dokument podpisała trzema krzyżykami¹⁰¹. Kolejne pismo datowane na 19 lipca 1928 r. zostało zaadresowane do prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy i dotyczyło zapytania, czy w związku z zastosowaniem amnestii względem Marianny Z. został również zniesiony nadzór policyjny¹⁰². W następnym piśmie z 8 sierpnia 1929 r. do posterunku Policji Państwowej w Słupcy zawiadamia się, że Marianna Z., która została zwolniona z więzienia na skutek amnestii podlegała dozorowi policyjnemu¹⁰³. Kolejne zawiadomienie również było skierowane do posterunku Policji Państwowej, a dotyczyło miejsca, do którego ma się udać kobieta po opuszczeniu więzienia, tj. do Kazimierza wraz z adnotacją, iż miejscem zamieszkania przed osadzeniem była Kruszwica¹⁰⁴. 14 sierpnia 1928 r. komendant posterunku Policji Państwowej w Słupcy wystosował pismo do Więzienia Karnego w Fordonie z informacją, iż Marianna Z. w Słupcy nie stawiała się¹⁰⁵. Znajduje się również pismo stwierdzające, że kobieta nigdy wcześniej nie mieszkała w Słupcy i w księgach nie figuruje jakoby była tu zameldowana¹⁰⁶. W dokumentacji znajduje się też pismo z posterunku Policji Państwowej w Kruszwicy z 5 września 1928 r. zaadresowane do Więzienia Karnego w Fordonie dotyczące zamieszkania Marianny Z., mianowicie kobieta nie zamieszkiwała w ówczesnym czasie w Kruszwicy i nie przebywała z mamą (prawdopodobnie matka musiała w tamtym czasie mieszkać we wskazanym mieście), ponadto nie mieszkała tam przed osadzeniem w więzieniu, została jedynie aresztowana w Kruszwicy, ponieważ tu dokonała kradzieży¹⁰⁷. W aktach znajduje się też korespondencja z komendantem posterunku Policji Państwowej z 18 sierpnia 1928 r. mówiąca, iż Marianna Z. po opuszczeniu więzienia w Kazimierzu nie odmeldowała się¹⁰⁸. Ostatni dokument z omawianej sprawy Marianny Z. datowany jest na luty 1929 r. i wskazuje, iż kobieta została zwolniona z więzienia 17 sierpnia 1927 r. na mocy amnestii z 22 czerwca 1928 r. i odbywała karę 2 lat ciężkiego więzienia za kradzież wyrokiem Sądu w Inowrocławiu z 18 marca 1927 r.¹⁰⁹ W aktach tej sprawy znajduje się dokument z danymi o sprawowaniu się więźnia karnego Marianny Z., aczkolwiek nie zawiera w sobie istotnych informacji, jedynie zbiór ogólny, np. imię, nazwisko, przynależność państwa, wykształcenie, miejsce zamieszkania w ostatnich latach, stan cywilny,

¹⁰⁰ Chodzi o Kazimierz Biskupi

¹⁰¹ Tamże, Protokół zwolnienia Marianny Z., b. p.

¹⁰² Tamże, Pismo z dnia 19.07.1928 r. do Pana Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy w sprawie nadzoru policyjnego Marianny Z., b. p.

¹⁰³ Tamże, List z dnia 08.08.1928 r. do Posterunku Policji Państwowej w sprawie nadzoru policyjnego Marianny Z., b. p.

¹⁰⁴ Tamże, List z dnia 16.08.1928 r. do Posterunku Policji Państwowej w sprawie miejsca zamieszkania Marianny Z., b. p.

¹⁰⁵ Tamże, List w sprawie zgłoszenia się Marianny Z. z dnia 14.08.1928 r. z Posterunku Policji Państwowej, b. p.

¹⁰⁶ Tamże, List w sprawie miejsca zamieszkania i meldunku Marianny Z. z dnia 11.08.1928 r., b. p.

¹⁰⁷ Tamże, Pismo z Posterunku Policji Państwowej z Kruszwicy w sprawie miejsca zamieszkania Marianny Z. z dnia 05.09.1928 r., b. p.

¹⁰⁸ Tamże, Pismo z Państwowego Posterunku Policji w Słupcy w sprawie odmeldowania się Marianny Z., z dnia 18.08.1928 r. b. p.

¹⁰⁹ Tamże, Pismo z Więzienia karnego w Fordonie do Pana Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Gnieźnie w sprawie Marianny Z. z dnia 27.02.1929 r., b. p.

dzieci, rodzeństwo, kiedy i gdzie została aresztowana, ile razy była dotychczas karana („kilkukrotnie”, zawsze za kradzież), powody obecnego przestępstwa („przyznaje się do winy w 7 wypadkach popełniła kradzież, wzięła rzeczy, bieliznę, pieniądze itd., jest to stara zawodowa złodziejka”)¹¹⁰.

Kolejne akta kobiety dotyczą oskarżenia o ciężką kradzież. Początek kary z tytułu wspomnianego przestępstwa przypadł na 10 marca 1922 r. Koniec kary miał nastąpić 21 kwietnia 1926 r., lecz na skutek zastosowania amnestii po odbyciu 2/3 części kary zwolnienie miało miejsce 10 listopada 1924 r.¹¹¹

29 września 1923 r. Prokurator przy Sądzie Okręgowym nadał korespondencję do Dyrekcji Domu Karnego w Fordonie, w której zawiadamia, że orzeczona przeciw osadzonej kara ciężkiego więzienia przez cztery lata zostaje jej w 1/3, tzn. 1 rok i 4 miesiące po myśli art. 5 ust. b ustawy sejmowej z 6 lipca 1923 r. dla upamiętnienia aktem łaski ustalenia granic Rzeczypospolitej Polskiej darowana.¹¹² Kolejne pismo datowane jest na 13 października 1923 r., zaadresowane jest do Dyrekcji Domu Karnego w Fordonie a nadawcą jest prokurator przy Sądzie Okręgowym. Jest to zawiadomienie,

[...] że po myśli ustawy sejmowej z dnia 6 lipca 1923 dla upamiętnienia aktem łaski ustalenia granic Rzeczypospolitej z art. 5 ust b zostaje Pani orzeczona wyrokiem Izby karnej w Inowrocławiu z dnia 9. września 1923 r. kara aresztu przez 6 tygodni w całości darowana¹¹³.

Z kolejnych dokumentów wynika, że została nadana korespondencja do komisariatu Policji w Strzelnie. Odpisu treści nie ma, natomiast załączona jest odpowiedź, iż pismo zostało przekazane według kompetencji¹¹⁴. Kolejny dokument to odpowiedź ze strony Policji Państwowej z 25 listopada 1924 r. Z treści wynika, iż Marianna Z. przez pół roku zamieszkiwała Sławsk-Mała, lecz nie była w urzędzie gminy zameldowana. Ze wskazanej miejscowości kobieta była zabrana do więzienia a po odbyciu kary i do tamtego czasu już nie wróciła¹¹⁵. Następnie w aktach znajduje się świadectwo o zwolnieniu więźnia Marianny Z., skazanej wyrokiem Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z 9 września 1924 r. na 2 lata 8 miesięcy ciężkiego więzienia za popełnienie ciężkiej kradzieży i został nałożony obowiązek zameldowania w biurze policji w Strzelnie, nie później niż 12 listopada 1924 r.¹¹⁶ Świadectwo o zwolnieniu zostało wystosowane 10 listopada 1924 r.

¹¹⁰ Tamże, Dane o sprawowaniu się więźnia karnego Marianny Z., b. p.

¹¹¹ Tamże, Dom Karny Fordon, Akta osobowe dla więźnia domu karnego robotnica Marjanna Z II, b. p.

¹¹² Tamże, Pismo Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w sprawie zastosowania amnestii do Dyrekcji Domu karnego w Fordonie z dnia 29.09.1923 r, b. p.

¹¹³ Tamże, Pismo Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w sprawie zastosowania amnestii do Dyrekcji Domu karnego w Fordonie z dnia 13.10.1923 r., b. p.

¹¹⁴ Tamże, Pismo w sprawie Marianny Z. z dnia 13.11.1924 r. do Domu Karnego Fordon z Urzędu policyjnego w Strzelnie, b. p.

¹¹⁵ Tamże, Pismo w sprawie Marianny Z. z dnia 14.11.1924 r. do Domu Karnego w Fordonie z Policji Państwowej, b. p.

¹¹⁶ Tamże, Świadectwo o zwolnieniu więźnia Marianny Z. z dnia 10 listopada 1924 r., b. p.

PODSUMOWANIE

Podsumowując zebrany materiał badawczy, można wysnuć kilka wniosków. Przede wszystkim złodziejki pochodzące z Wielkopolski wschodniej w większości były młodymi kobietami z rozbitych domów, niemające pełnych rodzin. Prawie wszystkie osadzone były pannami, spora grupa kobiet pannami z dzieckiem lub dziećmi. Ciekawym faktem jest to, że większość z nich nie miała stałego miejsca zamieszkania i zameldowania. Dokonywane kradzieże odbywały się w różnych miejscowościach, co może korelować z brakiem stałego pobytu. Możliwe jest bowiem, że kobiety świadomie zmieniały swój pobyt, by zmniejszyć prawdopodobieństwo aresztowania. W przypadku kilku kobiet odbywanie kary nie spełniło swoich funkcji resocjalizacyjnych i kobiety po opuszczeniu więzienia decydowały się ponownie kraść. Należy również zaznaczyć, że chociażby w *Księgach więźniów* znajduje się informacja o wykonywanych zawodach, wobec tego kobiety miały możliwość legalnego zarobku. Niestety, w aktach nie ma szerszego kontekstu, w oparciu o który można by doszukać się zależności między wykonywanym zawodem a podejmowaniem kradzieży. Jedynie tylko w dwóch aktach znajdują się komentarze o przyczynie popełnienia przestępstwa, mianowicie jedna z osadzonych dokonała czynu z lekkomyślności (Marianna Z.)¹¹⁷, druga w odwecie, ponieważ pracodawca nie uiścił należności za wykonaną pracę (Paulina B.)¹¹⁸. W jedynym dokumencie widnieje uszczegółowienie, jakoby oskarżona sprzedawała skradzione rzeczy innym, co można zinterpretować jako źródło utrzymania a nawet jako zawód, bowiem kobieta o której mowa została nazwana „zawodową złodziejką” (Marianna Z.)¹¹⁹.

Brak wykształcenia to kolejna wspólna cecha więźniarek. Tylko jedna osadzona posiadała wykształcenie niższe, pozostałe kobiety były analfaberkami lub umiały tylko czytać albo tylko pisać bądź czytać i pisać. Wszystkie z nich deklarowały przynależność do wiary, lecz nie wiadomo w jakim stopniu wiara była dla nich istotna.

Jeśli chodzi o dobra, które zostały skradzione, to z poszczególnych akt wynika, iż w większości była to odzież, jak również bielizna, obuwie, pościel, obrusy, materiały, chusteczki biżuteria, szczyryk. Tylko w jednym przypadku dokonano kradzieży na zwierzętach.

Ciekawym jest fakt, iż kobiety aż w czterech przypadkach prawdopodobnie działały w grupach zorganizowanych, tzw. bandach. W jednym z tych przypadków wyraźnie jest wskazane. W 2 na 3 przypadkach złodziejek, które doświadczyły ułaskawienia na mocy amnestii znajdują się opinii o sprawowaniu się więźnia karnego, które były elementem wszczęcia procedury przedterminowego zwolnienia. W jednym przypadku dokument ten jest znacznie skromniejszy i zawiera mniej informacji od drugiego. Spowodowane jest to najpewniej różnymi wzorami opinii i zawartymi w nich poleceniami do uzupełnienia. Wiadomo natomiast, że wszystkie kobiety zostały zwolnione z więzienia po odbyciu 2/3 części kary z urzędu, stąd w aktach znajdują się jedynie dokumenty potwierdzające ten fakt i to właśnie one zostały omówione w artykule.

Reasumując, w Domu Karnym w Fordonie w okresie międzywojennym kobiety z Wielkopolski wschodniej odbywały karę za dokonanie kradzieży. Prawie większość złodziejek urzeczywistniała omawianego przestępstwa kilkakrotnie, w niemal połowie

¹¹⁷ APB, DKF, AOMZ, Kwestionariusz więźnia Marianny Z., b. p.

¹¹⁸ APB, DKF, AOPB, Kwestionariusz więźnia Pauliny B., b. p.

¹¹⁹ APB, DKF, AOMZ, Dane o sprawowaniu się więźnia karnego Marianny Z., b. p.

przypadków w bandzie. Z dostępnych informacji można wywnioskować, że podejmowanie takiego działania było związane z koniecznością zapewnienia sobie bytu, było zatem źródłem utrzymania. Intrygujące jest to, że zaledwie trzy kobiety doświadczyły przedterminowego zwolnienia na mocy amnestii i to z urzędu. W aktach pozostałych kobiet nie ma żadnego podania czy prośby o ułaskawienie. Jest to zadziwiające z uwagi na fakt, iż w przypadku dzieciobójczyń i zabójczyń zdecydowana większość osadzonych wniosowała o ułaskawienie i ją otrzymała (jeśli chodzi o dzieciobójczynie to 2 na 4 zostały zwolnione po 2/3 części odbycia wyroku, w 2 pozostałych przypadkach nastąpiło zwolnienie na kilka miesięcy przed zakończeniem kary¹²⁰, natomiast w przypadku zabójczyń – 5 na 7 osadzonych zostało przedterminowo zwolnionych, 1 kobieta zmarła w więzieniu, a ostatnia odbyła pełen wymiar kary¹²¹).

ZŁODZIEJKI POCODZĄCE Z WIELKOPOLSKI WSCHODNIEJ OSADZONE W DOMU KARNYM W FORDONIE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Słowa kluczowe: złodziejki, kradzież, dom karny dla kobiet, Dom Karny w Fordonie, okres międzywojenny w Polsce, przestępczość kobiet w Polsce, przestępczość w Polsce w okresie międzywojennym

W artykule zostały przedstawione wyniki analizy akt złodziejek pochodzących z Wielkopolski Wschodniej osadzonych w Domu Karnym w Fordonie w okresie międzywojennym. Został przedstawiony portret socjodemograficzny osadzonych, akty oskarżenia, opis poszczególnych przestępstw i wymiar kary oraz przedterminowe zwolnienie na mocy ustawy amnestyjnej.

THIEVES FROM EASTERN GREATER POLAND SET IN THE PENALTY HOUSE IN FORDON IN THE INTER-WAR PERIOD

Keywords: thieves, theft, penal house for women, Correctional House in Fordon, interwar period in Poland, crime of women in Poland, crime in Poland in the interwar period

The article presents the results of the analysis of files of thieves from Eastern Greater Poland imprisoned in the Penitentiary House in Fordon in the interwar period. A sociodemographic portrait of inmates, indictments, description of individual crimes and sentences as well as early release under the amnesty law were presented.

Bibliografia:

Źródła:

- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
Dom Karny w Fordonie 1920-1939,
Akta osobowe Pauliny B., sygn. 16
Akta osobowe Emmy B., sygn. 56
Akta osobowe Pelagii D., sygn. 87
Akta osobowe Klary J., sygn. 196
Akta osobowe Bolesławy P., sygn. 409
Akta osobowe Heleny W., sygn. 656
Akta osobowe Heleny W., sygn. 657
Akta osobowe Janiny Z., sygn. 673
Akta osobowe Marianny Z., sygn. 676

¹²⁰ M. Juszcak, *Dzieciobójczynie z Wielkopolski Wschodniej osadzone w Domu Karnym w Fordonie w dwudziestolecu międzywojennym*, „Polonia Maior Orientalis” T. VIII, 2021, s. 207-220.

¹²¹ M. Juszcak, *Zabójczynie pochodzące z Wielkopolski Wschodniej osadzone w Domu Karnym w Fordonie w dwudziestolecu międzywojennym*, „Polonia Maior Orientalis”, T. IX, 2022, s. 155-172.

Akty Prawne:

Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadczą do Kodeksu karnego dla Związku Północno- Niemieckiego (Rzeczy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870 r.

Kodeks karny z r. 1903 (przekład rosyjski) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r.)

Kodeks karny z dnia 11 lipca 1932

Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestii z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie (Dz.U. 1928 nr 70 poz. 641).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks Karny

Opracowania:

Juszczak M. (2021), *Dzieciobójczynie z Wielkopolski Wschodniej osadzone w Domu Karnym w Fordonie w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Polonia Maior Orientalis”, T. VIII

Juszczak M., (2022), *Zabójczynie pochodzące z Wielkopolski Wschodniej osadzone w Domu Karnym w Fordonie w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Polonia Maior Orientalis”, T. IX

Płońska E. (2019), *Głośne procesy kobiet w II Rzeczypospolitej – perspektywa kryminologiczna*, „Miscellanea Historico-Iuridica”, T. XVIII, z. 2

Rodak M. (2016), *Próba prozopograficznego opisu środowiska kobiet osadzonych w więzieniu plockim w latach 1918-1938*, [w:] *Przestępstwo, kara, więzienia na przestrzeni dziejów*, red. A. Purat, A. Wędeł-Domraradzka, Bydgoszcz

Rodak, M. (2017), *Doliniarki, szopenfeldziarki, włamywaczki, kobiety złodziejki w międzywojennej Warszawie, Marginalizacja a rozwój społeczny – między teraźniejszością i przeszłością*, red. Z. Galor, S. Kalinowski, U. Kozłowska, Bielfeld